

Віра Поліщук
доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної
роботи та менеджменту соціокультурної діяльності
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
Олександр Чічель
магістрант спеціальності «Соціальна робота»
Тернопільський національний педагогічний університет імені
Володимира Гнатюка,
м. Тернопіль

АРХІТЕКТУРНА ДОСТУПНІСТЬ ТА БЕЗБАР'ЄРНІСТЬ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ, ПІДХОДИ ДО ВИРІШЕННЯ

Актуальність дослідження полягає в тому, що в у світі збільшується кількість людей з інвалідністю та маломобільних груп населення, які потребують безбар'єрного середовища.

Створення архітектурної доступності та безбар'єрності простору відповідно до міжнародних стандартів дозволить Україні вийти на якісний рівень життя.

Згідно з даними Всесвітньої організації охорони здоров'я у світі понад один мільярд осіб, або 15% населення, мають інвалідність. При цьому, у зв'язку зі стрімким старінням населення і поширенням хронічних захворювань, кількість осіб з інвалідністю постійно збільшується. За прогнозами експертів до 2050 р. понад два мільярди осіб потребуватимуть щонайменше один допоміжний засіб; багатьом людям похилого віку буде необхідно два і більше таких пристроїв. В Україні за останні 30 років кількість осіб з інвалідністю зросла майже удвічі – з 1,5 млн., або 3,0% від загальної чисельності населення, у 90-х роках минулого століття (Кравченко М. В., 2010), до 2,703 млн. у 2020 р. [1].

Проблема архітектурної доступності та безбар'єрності в Україні є важливою не тільки стосовно людей з інвалідністю, але й стосовно маломобільних груп населення. Під означення даної категорії підпадає доволі велика частка населення. Згідно з даними з різних джерел вона складає від 30 до 50% всього населення. Окремі дослідники стверджують, що переважна більшість населення в певний момент свого життя набувають (проявляють) певну форму маломобільності – тимчасову або постійну. Тому створення архітектурної доступності і безбар'єрності для маломобільних груп населення слугує важливим показником цивілізованості держави і забезпечення прав людини.

Забезпечення архітектурної доступності та безбар'єрності до громадських будівель та споруд дозволяє людям скористатися своїм правом на вільне пересування не залежно від фізичних можливостей.

Фізична доступність надає можливість маломобільним групам населення не тільки отримати необхідні послуги, але і реалізовувати свої права.

Загально визнаним є факт, що в сучасних умовах уряди багатьох країн світу проявляють усвідомлене розуміння важливості розробки і реалізації архітектурної доступності і безбар'єрного середовища як для людей з інвалідністю так і для маломобільних груп населення.

Значних результатів у цьому контексті досягли країни Європейського Союзу. Зауважимо, що в Європі до усвідомлення необхідності створення архітектурної доступності і безбар'єрного середовища прийшли після Другої світової війни у зв'язку з появою великої кількості людей з різними фізичними та психічними порушеннями, у тому числі й людей з інвалідністю. На початку 1950-х років в Раді Європи почала працювати комісія, що займається вирішенням питань створення середовища проживання, яке б відповідало потребам людей з обмеженими можливостями [3].

Перші норми щодо забезпечення вимог людей з інвалідністю та маломобільних груп населення до доступності будівлі і можливостей користування різними їх приміщеннями були розроблені у США в 1959-1961 роках. У 1960-1970-х роках норми і стандарти, що регламентують архітектурну діяльність і забезпечують вимоги людей з інвалідністю (перш за все тих, що пересуваються на кріслах-колясках), з'явилися в Данії (1960 р.), Швейцарії (1963 р.), Канаді (1965 р.), Франції (1966 р.), Великій Британії (1967 р.), Австралії, Бельгії та Нідерландах (1968 р.), Фінляндії та Швеції (1969 р.), Федеративній республіці Німеччини (1972 р.) [3]. Аналіз цих документів свідчить, що практично всі розроблені в цей час норми стосувалися, головним чином, проектування і обладнання будівель, призначених для проживання, відвідування і праці людей з інвалідністю. На даний момент для більшості країн – членів Європейського Союзу – пріоритетним напрямом діяльності є вирішення проблеми створення архітектурної доступності і безбар'єрного середовища не тільки для людей з обмеженими функціональними можливостями, але й маломобільних груп населення і туристів.

Одним з лідерів у Європейському Союзі зі створення безбар'єрного середовища для маломобільних груп населення є Федеративна Республіка Німеччини. З позитивних надбань Федеративної республіки Німеччини щодо створення безбар'єрного середовища для людей з інвалідністю та маломобільних груп населення вважаємо за доцільне подати такі: у цій країні майже всі станції метрополітену, вся мережа S-Bahn (міської залізниці) і парк автобусів та поромів BVG є доступними для людей, які пересуваються з допомогою інвалідних візків. Усі автобуси BVG обладнані розсувними пандусами для інвалідних візків, щоб за потреби

водії могли допомогти пасажиром безперешкодно зайти в автобус. У просторих багатофункціональних зонах двоповерхових BVG обладнано два місця для інвалідних візків. До трамваїв німецької столиці можна потрапити через пандус або підйомник для інвалідних візків біля перших чи других дверей. Є великі піктограми, які ведуть людину до правих дверей, де помічник може допомогти людині, яка відноситься до маломобільної групи, добратися до транспортного засобу [4].

Лондон також вважається містом, яке має серйозні напрацювання щодо забезпечення доступності для маломобільних груп населення: весь громадський транспорт і багато звичайних міських таксі мають пристосування для перевезення громадян на інвалідних візках. На вулицях є пандуси для інвалідних візків, і майже в усіх готелях міста мінімум 5% номерів призначені для гостей з обмеженими можливостями і особливими потребами. Туристичні місця музеї, кінотеатри, Лондонський акваріум та інші пропонують повністю доступні маршрути. Окрім того, британський уряд працює над упровадженням нових законів про доступність, які вимагатимуть від усіх туристичних агенцій надавати належний доступ для людей з особливими потребами чи функціональними обмеженнями [5].

Найбільш доступним містом в Азії та одним із найбільш доступних міст у світі вважається Сінгапур. Цікавим є той факт, що стимулом до розвитку архітектурної доступності стало зростання в країні чисельності людей похилого віку, а не людей з обмеженими можливостями. Підтвердженням цьому є унікальна особливість пішохідних переходів у центрі міста, які дають можливість людям літнього віку отримати додатковий час для перетину дороги, якщо вони торкнуться своєю пенсійною картою до кнопки, що регулює пішохідний перехід. Універсальний кодекс безбар'єрного доступу міста, який діє протягом 30 років, постійно переглядається, причому останні оновлення в 2020 році передбачають покращення доступності старих будівель, які реконструюються, безпеки та доступності ескалаторів і ліфтів. У місті всі станції метрополітену об'єднані пріоритетними ліфтами, передбачено тактильний пошук шляху для людей з проблемами зору, зручні вказівники, візуальні та звукові індикатори в ліфтах та на платформах станцій метрополітену, залізничних і автобусних зупинок, а також туалети, доступні для людей з інвалідністю. Країна запрограмувала зробити доступними для людей з функціональними обмеженнями всі громадські автобуси, а всі автобусні зупинки – безбар'єрними [6].

До початку широкомасштабного вторгнення Росії в Україну в Україні спостерігалось багато позитивних змін і нововведень щодо нормативно-правової бази із забезпечення архітектурної доступності. Але заради справедливості вважаємо за доцільне зауважити, що виконання на

практиці окремих норм законодавчих актів носило дещо декларативний характер. Головними проблемами створення безбар'єрного простору на теренах України називалися такі: недостатнє забезпечене матеріальними ресурсами та механізмами управлінського впровадження, слабкий контроль та моніторинг з боку держави і суспільства за дотриманням задекларованих норм і положень. Тому у багатьох випадках будівництво та реконструкція об'єктів відбувалися без дотримання Державних будівельних норм та з наявними систематичними порушеннями при проведенні робіт зі створення доступного та безбар'єрного середовища. Також мали місце проблеми з інформування маломобільних груп населення щодо доступності соціальних об'єктів інфраструктури. Закономірно, що відсутності архітектурної доступності та безбар'єрності простору порушує конституційні права людей з інвалідністю та маломобільних груп населення, перешкоджає їх вільному пересуванню, не дає змогу відчувати себе повноцінною людиною, що негативно позначається на якості їх життя та знижує їх соціальну активність.

Згідно з даними Державної служби статистики станом на перше січня 2021 року в Україні проживали 2 мільйони 703 тисячі людей з інвалідністю. Серед осіб з інвалідністю налічується 163,9 тисячі дітей [1]. Окрім того Україна визнана однією з найбільш швидко старіючих країн світу; згідно наукових прогнозів кількість осіб, старших 60 років зросте з 20 % (2018 р.) до 33 % (2051 р.). Виходячи з цієї статистики проблема забезпечення архітектурної доступності і безбар'єрності простору для маломобільних груп населення в Україні набуває особливої актуальності, гостроти і необхідності вирішення.

Не секрет, що в українському суспільстві має місце низка обмежень для різних груп щодо їх можливостей безбар'єрного доступу до інфраструктури, транспорту, зайнятості, освіти, отримання публічної інформації, послуг із боку держави та бізнесу тощо.

Позитивним є той факт, що в 2018 р. урядом України прийняті нові державні будівельні норми України (ДБН В.2.2-40:2018 Інклюзивність будівель і споруд), які вступили в дію у 2019 році [2]. У цьому документі дано офіційне визначення поняття «маломобільні групи населення» – це люди, що відчувають труднощі при самостійному пересуванні, отриманні послуг, необхідної інформації або при орієнтуванні в просторі» [2]. В Україні Прийнято Національну стратегію зі створення безбар'єрного простору в Україні, якою визначено нові стандарти доступності та інклюзії [7]. Наприкінці 2021 року Міністерство цифрової трансформації України презентувало новий освітній курс «Безбар'єрна грамотність, призначення якого полягає в ознайомленні користувачів з основними принципами безбар'єрності на прикладі повсякденних життєвих ситуацій.

Курс розкриває такі основні питання: що таке безбар'єрність; що саме спричиняє бар'єри; кого стосується безбар'єрність; чому варто уникати стереотипів та упереджень; чи готові українці долати бар'єри; чому ми як суспільство потребуємо безбар'єрності; чому безбар'єрність – це спільна справа.

Закономірно, що напад Росії на Україну і широкомасштабні військові дії поставили на порядок денний зовсім інші питання. Але ми маємо надію, що після завершення війни в період відбудови в нашій країні будуть реалізовані концептуальні засади Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні і що буде завершено розробку Альбому безбар'єрних рішень, який сприятиме спрощенню процесу проектування житлових будинків з урахуванням принципів інклюзивності.

Здійснений нами аналіз зарубіжного досвіду створення архітектурної доступності і безбар'єрності простору для маломобільних груп населення свідчить про актуалізацію даної проблеми на міжнародному рівні.

В Україні, незважаючи на певні законодавчі зусилля влади щодо забезпечення архітектурної доступності і безбар'єрності простору для маломобільних груп населення, практична реалізація означеної проблеми є недостатньою і її вирішення вимагатиме значних ресурсів і зусиль усіх гілок влади на загальнодержавному, регіональному і місцевому рівнях.

Список використаних джерел

1. Соціальний захист населення України У 2019 році. [//http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/07/zb_szn_2019.pdf](http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/07/zb_szn_2019.pdf)
2. Державні Будівельні норми України. Будинки і споруди «Інклюзивність будівель і споруд». ДБН В.2.2-40:2018. Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. URL: https://uu.edu.ua/upload/Inclusiya/Bezbar'yernist/1832_DBN-v-2-2-40.pdf.
3. Семерун Ю. А. Безбар'єрне міське середовище: ситуація в Україні та закордонний досвід / Ю. А. Семерун // Містобудування та територіальне планування. - 2013. - Вип. 49. - С. 484-492. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/MTP_2013_49_65.
4. Берлін для інвалідів на візках – мобільність у місті. URL: <https://www.visitberlin.de/en/wheelchair-accessible-berlin>.
5. Найдоступніші міста світу. URL: <https://www.sunrisemedical.com.au/blog/world-accessible-cities>.
6. Martin Heng. These are the most wheelchair-accessible cities around the world. URL: <https://www.arcom.com.au/guide/most-accessible-cities-around-the-world>. URL: [Amp/?amp_js_v=a6&amp_gsa=1&usqp=mq331AQKKAFQArABIIACAw%3D%3D#aoh=16413883142406&referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com&amp_tf=%D0%94%D0%B6%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BB%D0%BE%3A%20%251%24s&ampshare=https%3A%2F%2Fthepointsguy.com%2Fguide%2Fmost-accessible-cities-around-the-world%2F](https://www.google.com/amp/?amp_js_v=a6&amp_gsa=1&usqp=mq331AQKKAFQArABIIACAw%3D%3D#aoh=16413883142406&referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com&amp_tf=%D0%94%D0%B6%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BB%D0%BE%3A%20%251%24s&ampshare=https%3A%2F%2Fthepointsguy.com%2Fguide%2Fmost-accessible-cities-around-the-world%2F).

7. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року // Розпорядження кабінету міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#>

Юлія Попович
студентка групи зСРст-31,
здобувач освіти
Тернопільський національний
педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
Ірина Турчин-Кукаріна
кандидат юридичних наук, викладач кафедри соціальної роботи
та менеджменту соціокультурної діяльності
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль

ПРОФЕСІЙНІ СТЕРЕОТИПИ У ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

У статті проаналізовано феномен професійних стереотипів у діяльності соціального працівника. Запропоновано авторське визначення понять стереотипу та стереотипізації у професійній діяльності соціального працівника. Поняття стереотипу запропоновано визначати як певні судження, уявлення, орієнтації або ментальні установки, які сформувалися у свідомості особистості чи певних соціальних груп, характеризуються стійкими, шаблонними та емоційно забарвленими упередженнями, перманентною чи малозмінною оцінкою.

Стереотипізацію у професійній діяльності соціального працівника запропоновано визначати як певні судження, уявлення орієнтації або ментальні установки, які сформувалися у свідомості соціального працівника чи професійних груп соціальних працівників або щодо їх професійної діяльності та відображають стійкі упередження з перманентною чи малозмінною оцінкою. Окреслено негативні наслідки стереотипізації мисленнєвої діяльності, цінностей та установок. Стверджується, що стереотипізація є і причиною, і наслідком оціночної мисленнєвої діяльності у сфері професійної діяльності соціального працівника.

Ключові слова: *стереотипізація, професійні стереотипи, соціальна робота, професійна діяльність соціального працівника.*